

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з організації профорієнтаційної роботи в школі

Харків
2011

Укладачі: Васькова Л.В., Житник Б.О., методисти науково-методичного педагогічного центру Департаменту освіти Харківської міської ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Вступ

Зміни, що відбуваються в суспільстві, не можуть не впливати на процес формування життєвих цінностей кожної особистості. Соціальні труднощі, матеріальні негаразди ускладнюють проблему вибору майбутньої професії. Учні далеко не завжди вибирають той навчальний заклад, де вони дійсно хотіли б навчатись і який найбільше відповідає їхнім природним даним та інтересам. Низький рівень інформаційного забезпечення процесу професійного самовизначення та відсутність у більшості молодих людей практичного досвіду діяльності призводить до нездатності формувати професійні плани та інтереси у відповідності до власного розвитку та потреб ринку праці, будувати та реалізовувати професійний план як систему окремих дій. Крім того, значний прошарок молоді має спрощене уявлення про безробіття через низький рівень економічної освіти та ідеалізацію ринку праці, незнання правових механізмів захисту своєї праці, невміння самостійно вирішувати проблеми пошуку роботи та працевлаштування.

Саме тому добре організована та змістовна система професійної орієнтації молоді дозволяє запобігти виникненню подібних проблем. Також для вирішення вищезазначених проблем ***необхідна реалізація активної політики сприяння професійному самовизначенню та зайнятості молоді***, створення умов і стимулів для вільного прояву творчих сил особистості, формування соціального, правового, економічного простору для її саморозвитку та самореалізації. Крім того, для успішної інтеграції молоді в ринок праці потрібно продовжити реформування традиційної системи освіти, створювати професійно різноманітні в структурному плані системи підготовки, здійснювати заходи щодо збалансування потреб місцевої економіки та ринку праці з можливостями системи освіти та професійної підготовки, ефективно та гнучко використовувати всі наявні ресурси та фінансові засоби, залучати до вирішення зазначеного кола проблем усіх суб'єктів молодіжної політики.

З огляду на вище зазначене профорієнтаційна робота, яка є завершальним етапом психологічної та практичної підготовки учнів до трудової діяльності, набуває сьогодні особливого значення.

1. Понятійний апарат за темою «Професійна орієнтація школярів»

Професійна орієнтація — це система організації та проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного

вибору професії, формування в них уміння аналізувати вимоги різних професій до психологічної структури особистості, а також свої професійно значущі якості, шляхи й засоби їх розвитку.

Завданнями профорієнтації є:

- ознайомлення учнів з професіями та правилами їх вибору;
- виховання в молоді спрямованості на самопізнання і власну активність як основу професійного самовизначення;
- формування вміння зіставляти свої здібності з вимогами, необхідними для набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією;
- забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості.

Профорієнтаційна робота складається з таких компонентів:

- професійна інформація;
- професійна діагностика;
- професійна консультація;
- професійний відбір;
- професійна адаптація.

Професійна інформація — психолого-педагогічна система формування в особистості активної профорієнтаційної позиції, що відповідає суб'єктивним і об'єктивним умовам вільного та свідомого професійного самовизначення особистості. Вона дає школярам змогу ознайомитися з різними професіями, зі змістом трудової діяльності в галузі кожної з них, з вимогами, які ці професії висувають до людини, а також з тим, де ними можна оволодіти. Завдяки такій допомозі учні виявляють свої індивідуальні схильності, психофізіологічні можливості, вміння зіставити їх з вимогами тієї професії, до якої вони мають інтерес і нахили, щоб прийняти правильне рішення про свою придатність до професійної діяльності в обраній галузі праці.

Професійна діагностика — система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей.

Професійна консультація — надання особистості на основі її вивчення науково обґрунтованої допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямів і засобів професійного самовизначення. *Професійна консультація має також на меті навчити учнів прийомів самооцінки своїх якостей, щоб встановити їх відповідність вимогам професії.* Мріючи про ту чи ту професію, школярі повинні водночас замислюватися, чи справді вони годяться для такої роботи. Щоб відповісти на це питання, вони мають знати вимоги професії до її носія. Такі вимоги розроблено до багатьох професій.

Аналогічні консультації слід надавати і батькам учнів, щоб вони серйозніше підходили до обрання майбутньої професії дітьми, змогли певною мірою допомогти їм у цьому.

До професійної консультації доцільно залучати також медичних працівників школи, які знають перелік медичних протипоказань стосовно основних професій і можуть запобігти небажаним випадкам, коли учням доводиться змінювати професійну орієнтацію вже на етапі відбору.

Професійний відбір — система роботи, спрямована на надання допомоги учневі у визначенні й виборі конкретної професії на основі виявлення й оцінки його загальних і спеціальних здібностей, здатностей, інтересів, потреб і об'єктивних умов професійної підготовки і працевлаштування. Професійний відбір здійснюють навчальні заклади, що висувають до вступників конкретні вимоги, або установи, які приймають випускників на роботу. На цьому етапі з молодими людьми слід проводити роз'яснювальну роботу. Вони повинні усвідомити: якщо вони мають певні недоліки, що не є відхиленням від абсолютно важливих професійних вимог, то, попрацювавши над собою, можуть їх подолати або згладити й досягнути професійної майстерності.

Професійна адаптація — процес пристосування людини до професійної діяльності, її умов; досягнення бажаної продуктивності праці й відповідності між професійними намірами, інтересами, якостями особистості та вимогами до діяльності. Здійснюється вона тоді, коли учень уже обрав професію і перебуває на стадії оволодіння нею. *Ознаками професійної адаптації є:* збереження і розвиток здібностей і схильностей до обраної професійної діяльності, збіг суспільної та особистої мотивації праці, яка залежить від її змісту, впливу сім'ї та виробничого оточення. *Професійна адаптація здійснюється разом із суспільною адаптацією, її результативність значною мірою залежить від того, як школа зуміла закласти основи адаптації.*

2. Етапи профорієнтаційної роботи зі школярами різного віку

2.1. Початковий (пропедевтичний)

Початковий (пропедевтичний) етап – це етап ознайомлення дітей у процесі навчальної, позакласної та позашкільної роботи з найпоширенішими професіями, виховання позитивного ставлення до різних видів трудової та професійної діяльності, інтересу до пізнання своєї особистості, формування початкових загально трудових умінь і навичок, здатності до взаємодії з іншими особами в процесі діяльності.

Результат — сформоване у молодших школярів ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності.

2.2. Пізнавально-пошуковий (5—7 класи)

Пізнавально-пошуковий етап (5—7 класи) передбачає:

- формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю;
- систематичне ознайомлення з професіями у навчально-виховному процесі;
- формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості;
- консультування щодо вибору профілю подальшої освіти, форм трудової підготовки.

Результат — вибір напрямку (профілю) навчання, продовження освіти у 8—9 класах.

2.3. Базовий (визначальний) (8—9 (8—12) класи)

Під час базового (визначального) етапу (8—9 (8—12) класи) здійснюється:

- вивчення наукових основ вибору професії, класифікаційних ознак професії, вимог професій до людини, основних професійно важливих якостей, правил вибору професії;
- оволодіння методиками самопізнання, самооцінки;
- розвиток індивідуальних професійно важливих якостей;
- формування вміння зіставляти вимоги, необхідні для здобуття конкретної професії, з власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці;
- створення умов для випробування можливостей учнів у різних видах трудової діяльності (консультації щодо вибору професії та навчального закладу).

Результат — сформованість особистісно значущого сенсу вибору професії, певної професійної спрямованості, професійне самовизначення учнів, готовність до зміни професійної спрямованості та переорієнтації на суміжні професії, на інші види діяльності відповідно до індивідуальних особливостей учнів та результатів профвідбору.

Профорієнтаційну роботу в школі мають проводити учителі всіх навчальних предметів, класні керівники, інші члени педагогічного колективу, фахівці різних галузей виробництва.

У навчальних програмах з предметів природничо-математичного циклу закладено можливості розкриття природничих основ праці, формування практичних навичок (вимірювальних, обчислювальних, лабораторних,

графічних), необхідних для роботи на сучасному механізованому та автоматизованому виробництві.

На уроках трудового навчання учні на політехнічній основі оволодівають системою техніко-технологічних та економічних знань, набувають умінь і навичок самостійної роботи з різними матеріалами, використовуючи з практичною метою інструменти, пристосування і прилади, в них формується сумлінне ставлення до процесу праці та її результатів. Усі ці якості мають безпосереднє значення для подальшої професійної орієнтації.

Важливу роль у професійній орієнтації школярів відіграють факультативні курси. Значна їх частина орієнтує старшокласників на конкретну професію і дає їм певний обсяг знань, умінь і навичок з цієї професії.

Провідна роль у цій роботі належить класному керівникові. Він упродовж тривалого часу спостерігає за учнями свого класу, вивчає їх індивідуальні особливості, інтереси, здібності й нахили, контактує з батьками, знає виховний потенціал кожної сім'ї. Це дає йому змогу організувати профорієнтаційну роботу на належному рівні.

Серед форм такої роботи найефективнішими є екскурсії, зустрічі з фахівцями, колишніми випускниками, вечори, диспути, конференції, класні години, заняття в гуртках, факультативи, що дає їм змогу спостерігати за розвитком у школярів професійних інтересів.

3. Складання професіограм

Для ефективного інформування учнів про певну професію використовують її професіограму, що передбачає розкриття таких питань:

- 1) Як називається робота, у чому її суть? (Назва роботи, спеціальності, професії, посади, можливого робочого місця, тобто опис істотних характеристик і видоаих особливостей праці.)
- 2) Яка ефективність і мета роботи?
- 3) Що є предметом праці?
- 4) У який спосіб виконується робота?
- 5) На основі чого вона здійснюється?
- 6) Які критерії оцінки результатів праці?
- 7) Яка кваліфікація потрібна для роботи?
- 8) За допомогою яких засобів виконується робота?
- 9) В яких умовах виконується робота?
- 10) Яка організація праці?
- 11) Яка кооперація праці? (Хто, що і з ким виготовляє?)
- 12) Яка інтенсивність праці?

13) Які моменти небезпеки та відповідальності трапляються в процесі роботи?

14) Яку вигоду дає робота працівникові? (Зарплата, премія, пільги, моральне задоволення, суспільне визнання.)

15) Які вимоги й обмеження характерні для роботи?

Звертаємо увагу, що під час орієнтації учнів на конкретну професію можливі такі помилки:

1) поділ професій на «престижні» й «непрестижні»;

2) ототожнення навчального предмета з професією;

3) перенесення ставлення до людини —представника професії — на саму професію;

4) вибір професії під чиїмсь впливом;

5) застарілі уявлення про характер праці у сфері матеріального виробництва.